

Alan Wald

Minnen av John Dewey-kommissionen: Fyrtio år efteråt

”Bästa Max, du hade rätt om en sak – det kanske inte var direkt ’något bra tid’, men det var i alla fall den mest storartade intellektuella erfarenheten i mitt liv. Jag är ledsen för att jag var tvungen att åka innan jag kunde tala med Trotskij om andra ämnen.” Denna uppfattning framförde John Dewey för 40 år sedan [1937] i ett brev till Max Eastman, journalisten och poeten, som en gång varit en av hans studenter.

Dewey, som då var 78 år, talade om sin egen roll i ett av de mest märkliga personliga mötena under 1900-talet. I åtta dagar, i Coyoacán i Mexiko, hade Leo Trotskij, den store organisatören av den ryska revolutionen 1917 vittnat och blivit förhörd av en undersökningskommission ledd av framstående intellektuella med John Dewey, den kände vänsterinriktade filosofen och specialisten på utbildningsfrågor, som ordförande. Trotskij var inte bara känd för sina bedrifter som revolutionär utan också för sina litterära verk (i synnerhet [Ryska revolutionens historia](#) [länken går till del 1 av 3]) och hade av Sovjetregimen anklagats för en rad olika brott som sabotage och spioneri. John Dewey-kommissionen utgjorde Trotskijs enda möjlighet att försvara sig inför världssopinionen.

Det var den sortens dramatiska möte som en samhälleligt engagerad poet, dramatiker eller romanförfattare kunde ha tänkt ut, eller som någon fantasirik historiker kunde ha drömt om. ”Det är verkligen tråkigt att du inte är på plats under förhören”, skrev författaren James T Farrell, som var närvarande, i ett brev till en vän näst sista dagen av förhören. ”Det är absolut ett skådespel värt priset, ett sällsynt skådespel i historien. Föreställ dig något liknande med Robespierre eller Cromwell. Fast det här är förstås ännu bättre, eftersom varken Cromwell eller Robespierre hade det intellektuella omfång Trotskij har.”

Men det finns andra skäl till att ihågkomma 40-årsdagen av undersökningskommissionen om anklagelserna mot Lev Trotskij vid Moskvarättegångarna, något som Farrell och andra överlevande vittnen till förhören i april 1937 är angelägna om att framhålla. De flesta erinrar sig livfullt hur själva bildandet av kommissionen handlade om den stora beslutsamhet och den likgiltighet, för att inte säga våldsamt fientliga hållning, som den utsattes för av en betydande del av New Yorks intellektuella, när idén om den hade uppstått. I mitten av 1930-talet hyste ett stort antal liberaler och radikala intellektuella i USA en ganska stor förståelse för Sovjetunionen, i motsats till vad som är fallet idag. Och faktum är att när John Dewey återvänt från Mexiko, för sitt första uppdrag för kommissionen, höll han ett anförande på Mecca Temple i New York, där han gjorde ett kärnfullt uttalande om ”de systematiska och organiserade försöken att stoppa den utredning som nu ändå framgångsrikt håller på att genomföras”.

Ändå skulle Deweykommissionens arbete senare få historiens upprättelse. Dess slutsats, att Moskvarättegångarna var rena påhittet och att Trotskij och hans son var oskyldiga till alla anklagelser, har intygats av åtskilliga bedömare, också av Nikita Chrusjtjov i sitt berömda hemliga anförande vid det sovjetiska kommunistpartiets tjugonde kongress 1956.¹

Deweykommissionen bestod främst av författare, journalister och akademiker i USA och var ett svar på de Moskvarättegångar som inletts 1936. Dessa fyra rättegångar var speciella av en rad orsaker. För det första ställdes så gott som alla av ledarna för ryska revolution som fortfarande var i livet inför rätta – med undantag av Josef Stalin, den som i kulisserna drog upp ritningarna för rättegångarna. De anklagades för förräderi, sabotage och spioneri mot Sovjetstaten. (Trots att han befann sig i exil riktades anklagelserna främst mot Stalins ärkefiende, Trotskij). För det andra erkände de som rannsakades i Moskva sig uppgivet som skyldiga till

---

¹ Se [Chrusjtjovs tal 1956](#) – Red

anklagelserna, en del krävde rent av att få bli bestraffade. För det tredje åtföljdes rättegångarna av en massutrensning som satte spår i hela det sovjetiska samhället. Förutom alla som tvingades schavottera under skenrättegångarna är bedömningen att flera miljoner arbetare, bönder, partimedlemmar, intellektuella, militärer och funktionärer blev arresterade och avrättade på order uppifrån.²

Medan Moskvarättegångarna idag världen över betraktas som fasansfulla påhitt rådde vid den tiden stor förvirring och osäkerhet bland många intellektuella i USA om hur man skulle se på dem. En orsak till denna oförmåga att försvara oskyldiga offer var den utbredda sympatin i slutet av 1930-talet för Sovjetunionens utrikespolitik. Många liberaler och radikala ansåg att Stalin efter 1935 gjort en vettig kursändring genom maningen till ”en folkfront” mot fascist-makterna. Bara några månader före de första rättegångarna hade Hitler börjat återupprusta Rhenlandet och i Frankrike hade kommunister, liberaler och socialister bildat en framgångsrik valallians under ledning av Léon Blum. I Spanien kämpade kommunisterna sida vid sida med republikanerna mot Francos upprorstrupper och det kunde förefalla som om allt öppet avståndstagande från rättegångarna kunde leda till problem för denna allians. ”Det är alltid frestande att tro det bästa om sina allierade, eller i varje fall att dölja deras brott för sig själv för att kunna bevara en bräcklig uppriktighet när man av politiska skäl offentligt måste förneka förekomsten av några sådana brott”, skulle Malcolm Cowley flera år senare skriva i en tillbakablick på sin egen vägran att fördöma rättegångarna.

Men även bland dem som inte var benägna att av pragmatiska politiska orsaker aktivt hindra sanningen från att komma fram, fanns annat som bidrog till deras distanstagande och förvirring. Exempelvis hade en del liberaler som var sympatiskt inställda till stalinismens Ryssland kommit med komplicerade rationaliseringar, som gjorde det möjligt för dem att tolerera odemokratiska rättsliga procedurer och andra drastiska åtgärder i Sovjetunionen. Vissa hävdade att auktoritärt styre gick hand i hand med rysk kultur och traditioner, andra ansåg sådana metoder vara nödvändiga för att obildade människor i underutvecklade nationer skulle kunna lotsas in i den moderna världen. Lincoln Steffens, ofta ansedd som typisk för den sorts liberaler som gick under namnet ”medresenärer”, skrev: ”Jag håller på dem till sista droppen, jag är en rysk patriot; Framtiden finns där ... Men jag skulle inte vilja leva där.”

Trotskij själv hudflängde ”medresenärernas” mentalitet ur marxistisk synvinkel. Han slog fast att de ökade sympatierna för Sovjetunionen under Stalin var ett tecken på ”försoningen mellan borgerlig liberalism och den byråkrati som strypt Oktoberrevolutionen”. Grunden för alliansen var följande:

Ju större privilegier det nya ledande skiktet [i Sovjetunionen] skaffade sig och ju mer hårdnackat det försvarade sina privilegier – desto fler vänner fick det bland borgerliga intellektuella och liberaler, moderiktiga snobbar. Drivande bakom dessa stämningar var Walter Duranty [Moskva-korrespondent för *New York Times*] och Louis Fischer [Europakorrespondent för *The Nation*], företrädare för ett ohöljt lismande bakom den sovjetiska oligarkin.

Men en annan faktor som förvirrade liberala intellektuella var rädslan för att konfronteras med en sanning, som sannolikt skulle vara djupt störande. I de artiklar Farrell publicerat om händelsen skriver han:

Om den officiella versionen av rättegångarna var sann då måste Lenins medarbetare och ledarna för bolsjevikrevolutionen betraktas som ett av de värsta skurkgängen i historien. Om rättegångarna var påhitt då var ledarna för Sovjetryssland i färd med att iscensätta ett av de mest groteska falsarierna i världshistorien. En framstående och humanistisk amerikan, känd som anti-kommunist och för sin

² Enligt dokument som kommit fram efter Sovjetstatens sammanbrott har vi säkrare uppgifter om utrensningarnas omfattning. Vi vet nu att antalet dödsdömda under åren 1936-38 var nära 700 000, medan ett stort antal förpassades till arbetsläger eller förvisades. – *Red*

omutliga ärlighet, skrev till mig att även om han insåg var rättvisan fanns avskydde han att behöva gå med på det.

Här pekar Farrell i förbigående på vad som troligen är de främsta förtjänsterna hos de män och kvinnor som bildade Deweykommissionen och fullföljde dess arbete: de hade modet och kraften att vägra blunda för sanningen, oavsett konsekvenserna.

Vid 73 års ålder anser Farrell fortfarande att de amerikanska intellektuellas reaktioner på Moskvarättegångarna är värda att notera och granska. Som medlem av verkställande utskottet av den Amerikanska kommittén för Leo Trotskijs försvar – det organ som bildats för att skaffa Trotskij asyl och även för att ge Trotskij möjligheter att bli hörd – hade Farrell medverkat i urvalet av medlemmarna av Deweykommissionen. På frågan om vilka kriterier som använts vid detta urval svarade han: ”Det fanns inte någon specifik princip. Det handlade om personer som vi ansåg stå för någon form av integritet och ha ett visst anseende”. Och ”integritet” visade sig vara den avgörande egenskap som krävdes för att stå emot och avvisa de samlade krafter som började utöva påtryckningar för att folk skulle avstå från att medverka i granskningen.

Den sortens påtryckningar var mest påtagliga i periferin till kommunistpartiet, som försvarade Moskvas version av rättegångarna, men det kom också till uttryck i organ för den liberala opinionen som *The New Republic* och *The Nation*. Ett öppet brev riktat till amerikanska liberaler tog avstånd från kommissionens arbete. Bland de 88 undertecknarna fanns namn som Malcolm Cowley, Theodore Dreiser, Heywood Broun, Lillian Hellman, Rockwell Kent, Max Lerner, Robert Morss Lovett, Robert S Land, Carey McWilliams, Dorothy Parker, Henry Roth, Paul Sweezy, Lillian Wald, Max Weber och Nathanael West.³

Men när John Dewey tog på sig att leda kommissionen och personligen bege sig till Mexiko för att förhöra Trotskij – som inte blev insläppt i USA – hade kommissionen hittat en ordförande, som i allra högsta grad inkarnerade den nödvändiga integriteten. ”Knappast någon kan förstå intensiteten i och de olika slags påtryckningar som han fick utstå, inte minst från sin närmaste familjekrets. En del av dem var oroliga för att han skulle kunna bli dödad under de upphetsade politiska stämningar som rådde i Mexico City ... Den enkla sanningen är att Deweys beslut [att åka] blev oåterkalleligt sedan han blivit medveten om kommunistpartiets omfattande knep för att *hindra* honom från att göra det”, skrev Sidney Hook i samband med Deweys bortgång.

Det är förvånande, trots det rikliga forskningsarbete som de senaste decennierna ägnats åt att avslöja alla detaljer kring Moskvarättegångarna och att ett stort antal studier tagit upp orsakerna till att så många amerikanska intellektuella inte ville se sanningen i vitögat vid denna tid, att så lite blivit skrivet om den lilla grupp män och kvinnor, som var villiga att gå mot strömmen och ta ställning för sanningen. Ändå är deras historia en tveklös höjdpunkt under ett decennium med mer än sin beskärda del av tragedier och svikna drömmar.

De senaste åren har jag kontaktat de flesta av dem som var engagerade i förhören och har studerat de brev Dewey och andra skrev medan kommissionen sammanträdde. Detta material gör det möjligt att identifiera alla som deltog i förhören och de olika ansvarsuppdrag som de hade. Det går nu att rekonstruera ett antal händelser som inträffade bakom scenen under förhören och även att få ta del av några av de inblandades starka minnen av olika personer och episoder.

Dramat i egentlig mening började omkring en vecka före själva förhören. Fredagen den 2 april klev John Dewey, James T Farrell och en mindre grupp medlemmar av kommissionen och staben i New York upp på tåget ”The Sunshine Special” med Mexico City som mål via St.

³ Flera av dessa, bl a Sweezy tog senare avstånd från sin uppslutning bakom detta öppna brev. – *Red*

Louis. *American Committee for the Defense of Leon Trotsky* hade redan tidigare sänt en teknisk stab, som inkvarterats hemma hos den mexikanske muralmålaren Diego Rivera och hans sambo Frida Kahlo, där den första förberedande utredningen skulle äga rum.

Ingendera gruppen led på något vis brist på storartad talang. De män och kvinnor det handlade om – nästan samtliga författare i en eller annan mening – hade sitt ursprung bland de mest begåvade intellektuella som formats i den jäsningsperiod som New Yorks radikala politiska liv bjöd på under denna epok. Den tekniska sidan leddes av Herbert Solow, en lysande journalist som under ett kort tag flera år tidigare varit anhängare till Trotskij. På 1940-talet skulle Solow ingå i redaktionerna av först veckotidningen *Time* och sedan tidskriften *Fortune*, där han skulle vara en ansedd medlem av redaktionsledningen fram till sin död 1964.

Förutom att vara huvudorganisatören bland de närvarande amerikanerna bidrog Solow med rättsliga och tekniska arrangemang och var främsta kontakt med kontoret i New York för *American Committee for the Defense of Leon Trotsky*. Eftersom han hade brutit med Trotskijs politiska rörelse uppstod en del infekterade politiska debatter mellan de båda. Detta framgår av ett brev Solow skrev till en av huvudfinansiärerna av kommissionen, Margaret De Silver (änka till Albert De Silver, grundare av *American Civil Liberties Union*, ACLU) den 2 april, en vecka innan förhören skulle börja:

Den gamle [Trotskij] är sig precis lik. Jag har haft två våldsamma uppgörelser med honom och väntar mig ytterligare en i morgon. Och samtidigt är han utom sig av oro för en viss professor John Martin, som råkade ut för en svår bilolycka när han var på väg till den gamle. De båda hade aldrig träffats, men den gamle tar på sig skulden för att någon som var på väg att besöka honom råkade ut för en olycka och fem gånger om dagen frågar han hur det står till med den här killen. Och han arbetar oupphörligt och åstadkommer fantastiska saker. Han är otrolig.

Solows nära vän John McDonald ingick också i den tekniska staben. Precis som Solow kände McDonald till det mesta om den radikala rörelsen, även om också han blivit besviken på de organiserade grupperna. Fortsättningen av hans liv skulle uppvisa ganska stora paralleller med Solows – bl a en anställning på tidskriften *Fortune*. 1950 gav McDonald ut en omtalad bok *Strategy in Poker, Business and War* och i föl kom *The Game of Business* ut på Doubleday.

Idag är McDonald bosatt i West Village i New York och säger att förhören utgjorde ”en milstolpe”. ”Jag arbetade som frivillig för kommittén och kommissionen med uppdraget att tillsammans med Trotskij få fram det konkreta materialet”, säger han. McDonald erinrar sig ett antal samtal och möten med Trotskij i samband med de olika uppdrag han utförde:

En av mina uppgifter var att ha med mig yoghurt, hans favoritmat, till Trotskij när jag varje dag åkte från Mexico City [där McDonald bodde] till Coyoacán och att undvika risken för att någon stalinistisk agent kunde förgifta hans yoghurt. Jag brukade åka slumpvis till olika affärer. Det kändes naturligt att göra så, även om Trotskij själv var rätt obekymrad om vad som kunde hända honom och inte vidtog särskilt mycket försiktighetsåtgärder. En gång kritiserade jag honom för hans sorglöshet och då svarade han att om han verkligen skulle ägna sig åt det skulle han inte kunna göra något annat. Han föredrog att vara fri, inom vissa gränser (som poliserna utanför det hus han bodde i, osv) och låta saker och ting ha sin gång.

I den tekniska staben ingick också Dorothy Eisner, McDonalds hustru, som gjorde flera målningar under förhören. I brevet till Margaret De Silver den 2 april rapporterade Solow att ”Dorothy Eisner håller på med ett porträtt av Trotskij. Ibland blir hon desperat och skrapar bort hans hand och då börjar han gnälla. Han säger att en författare inte behöver något huvud för att arbeta, däremot måste han ha en hand.”

McDonald och Eisner bodde ett tag hos Robert Latham Georges hustru. Hon var mor till Adelaide Walker, gift med Charles Rumford Walker, en känd radikal som precis skrivit *American City* om lastbilschaufförernas strejk i Minneapolis 1934. Walker, som avled 1974,

var också romanförfattare och blev senare specialist på teknologi och företagsekonomi vid Yale och mot slutet av sitt liv översättare av grekiska dramer. Paret Walker närvarade under förhören och Charles Walker skötte kontakterna med pressen. Under förhören gjorde Diego Rivera kolteckning av Dewey, som han gav till Mrs George. Hon i sin tur gav den till Adelaide Walker som i sin tur gav den till Sidney Hook. Idag hänger den i Rare Book Room i Morris Library på Southern Illinois University, där Center for Dewey Studies är beläget.

Förutom den tekniska staben såg ett antal av Trotskijs politiska anhängare fram mot att medlemmarna av kommissionen skulle anlända. De ingick i Trotskijs personliga stab eller hade något att göra med de kommande förhören. Den personliga staben bestod av ett sekretariat på tre personer. En av dem var den tjeckiske trotskisten Jan Frankel, som kort därefter skulle gifta sig med författaren Eleanor Clark. Den andre var Jean Van Heijenoort, som nu är lärare i filosofi vid Brandeis University. Den tredje var en f d student vid Yale, Bernard Wolfe. Efter att i slutet av 1930-talet ha lämnat Trotskijs politiska rörelse blev Wolfe författare och 1959 gav han ut en bok om sina minnen av Trotskij, *The Great Prince Died* (som 1976 återgavs som *Trotsky Dead*).

Idag är Wolfe bosatt i Beverly Hills och har haft en del framgångar som manusförfattare inom filmindustrin, samtidigt som han fortsätter att skriva skönlitteratur. Wolfe säger att en av huvudorsakerna till att trotskisterna skickade honom till Coyoacán var att han skulle hjälpa till med att förbereda dokument inför förhören och att han senare återvände till New York för att förse förlaget Harpers med nödvändiga dokument och ett protokoll från förhören. En händelse som han har ett ganska skarpt minne av var när han, Herbert Solow och John McDonald under en paus satt på ett bord och rökte och dinglade med benen. Då kom Trotskij, som Wolfe säger var pedantiskt ordningsam och stördes av allt som luktade ”bohemisk” stämning, in i rummet och frågade efter en översättning som varit på gång. När Wolfe bara svarade att den skulle vara klar alldeles strax blev Trotskij upprörd och slängde igen glasdörren bakom sig så att en ruta gick sönder.

I sekretariatet tjänstgjorde också två trotskister från Chicago. En var Albert Glotzer, en av grundarna av trotskismen i USA, som arbetade som stenograf åt kommissionen. I Mexiko träffades Glotzer och James T Farrell för första gången och de har varit vänner därefter. Idag bor Glotzer i New York och är en av ledarna för socialdemokraterna i USA. Han minns stämningen under förhören:

Jag kom från det dystra vädret i Chicago i mars-april till det soliga Mexiko, som tycktes som gjort för tillställningen. Det rådde ett slags glädje där, alla närvarande var verkligen medvetna om den historiska betydelsen av förhören. De av oss som var politiskt övertygade glädde oss verkligen över att LDT skulle få möjlighet att krossa trovärdigheten i skenrättegångarna i Moskva .... De av oss som varit inblandade i hela kampanjen före Mexiko ... visste att LDT, likt en Sankt Görän, skulle krossa stalinismens och dess härförars kollektiva drake. Det var orsaken till att vi såg fram emot det hela så mycket.

Den andre från Chicago var Albert Goldman, som arbetat som fackföreningsadvokat och nu var Trotskijs advokat under förhören. Under andra världskriget fängslades Goldman under Smith Act och uteslöts ur advokatsamfundet. Några år arbetade han åt ett limousinföretag i Chicago innan han 1960 avled i cancer.

Medan denna grupp höll på med förberedelserna rullade ”The Sunshine Special” söderut med sina prominenta passagerare. I nästan dagliga brev till Robbie Lowitz, som skulle bli hans andra hustru, skildrade John Dewey resan och sina medresenärer. Söndagen den 4 april, strax efter att tåget passerat Palestine i Texas, skrev Dewey: ”Vi är sex i sällskapet. Tre från kommissionen: Stolberg, Suzanne La Follette och så jag. George Novack, som är mycket

trevlig, är också med liksom Farrell, han som skrivit *Studs Lonigan*, en verkligt sympatisk man – jag gillar honom ... Sen är det också en stenograf.”

Benjamin Stolberg var en tysk invandrare som studerat vid Harvard och University of Chicago. Han skrev om ekonomiska frågor och arbetarrörelsen och var särskilt efterfrågad av liberala tidningar som *The Nation*. Före sin bortgång 1951 hann han ge ut flera böcker som *The Story of the CIO 1938* och *Tailor's Progress – History of the Women Garment Workers 1944*. Suzanne La Follette, brorsdotter till senator Robert La Follette, var konstkritiker och journalist och hade varit redaktör för *The New Freeman*. Idag är hon bosatt i Palo Alto i Kalifornien och medarbetar i [konservativa] *National Review*. På frågan om sin framträdande roll i Deweykommissionen betonar hon att, även om hon tyckte om och beundrade Trotskij som person, var hon klart antisocialistisk och att hennes medverkan motiverades helt av att hon ansåg att Trotskij hade rätt att få komma till tals.

De övriga på ”The Sunshine Special” som Dewey nämner var Farrell, som deltog som observatör, Pearl Kluger som var sekreterare, samt George Novack, sekreterare i *American Committee for the Defense of Leon Trotsky*. Novack hade tidigare studerat filosofi vid Harvard och hade nu inlett en karriär inom förlagsvärlden i New York. Påverkad av Herbert Solow hade Novack 1933 blivit trotskist och det har han förblivit alltsedan dess. Idag är han en av ledarna för Socialist Workers Party och har skrivit flera böcker om marxistisk filosofi, bl a (1975) *Pragmatism Versus Marxism: An Appraisal of John Dewey's Philosophy*. Av alla som medverkade i förhören i Mexiko är Novack den ende som förblivit marxist efter 1940-talet. En av de höjdpunkter som Novack minns är att Trotskij bad honom komma in på sitt arbetsrum strax innan förhören skulle starta för att läsa igenom ett utkast till sin välformulerade genomgång inför kommissionen:

Jag lade märke till att han hade en del svårigheter med vad han skulle säga om Dewey. Han ville göra det på ett exakt sätt utifrån sin egen ståndpunkt. Efter att ha förkastat flera olika alternativ betecknade han honom till sist som ’förkroppsligandet av sann amerikansk idealism ... en man av orubblig moralisk auktoritet ... som med hänsyn till sin ålder borde ha rätt att få slippa skärmytslingarna på den politiska arenan.

Dewey, Stolberg och La Follette var tre av de fem medlemmar av kommissionen, som skulle leda förhören i Mexiko. Den 5 april, medan ”The Sunshine Special” rullade genom Texas, skrev Dewey: ”I går kväll i Laredo knackade någon på fönstret och det var Carleton Beals. Han och hans fru hade kört ner från Los Angeles och kommer att vara framme i Mexico City på onsdag eftermiddag. Han kommer att vara med i kommissionen.”

Dessvärre skulle relationerna mellan Beals, författare till många böcker om Latinamerika, och Dewey alls inte vara lika hjärtliga när förhören avslutats. Enligt Dewey och de andra i kommissionen utnyttjade Beals förhören för att ställa frågor som inte hade något med rättegångarna att göra och som kunde ha äventyrat Trotskijs asylrätt. (Tex påstod sig Beals ha tillgång till speciell information som Trotskij 17 år tidigare skulle ha skickat till sin utsände Michael Borodin om att underblåsa en revolution i Mexiko. Detta sågs som en provokation i och med att Trotskij blivit insläppt i Mexiko under löfte om att inte försöka blanda sig i mexikansk inrikespolitik.) Mitt under förhören hoppade Beals sedan av och tog avstånd från kommissionen för att vara styrd till Trotskijs fördel.

Den femte medlemmen av kommissionen var Otto Rühle, en ledande tysk socialist som skrivit en biografi om Marx och som nu gått i exil undan Hitler. På tisdagsmorgonen den 6 april anlände tåget till Mexico City. Samma kväll nedtecknade Dewey sina första intryck:

Vi har haft ganska mycket att göra idag där vi själva haft överläggningar och där vi träffat pressen och Trotskijs advokat [Albert Goldman]. Jag börjar med honom; det är en socialist från Chicago och han gjorde bra intryck på mig med snabb intelligens och klokt praktiskt omdöme. Han säger att

det ligger i både Trotskij och vårt eget intresse att hela tiden vara oerhört grundliga för att kunna vara rättvisa. Trotskij har gått med på att helt låta kommissionen avgöra hur förhören ska gå till. Inte för att jag tror att det var särskilt svårt för honom att övertyga Trotskij, men denne är ju mer van vid europeiska metoder [där] där det ges mer utrymme för anföranden och mindre åt frågor och svar.

Samma kväll skrev Solow ett nytt brev till Margaret De Silver för att meddela att kommissionens medlemmarna hade anlant välbehållna. ”Dewey är utmärkt, alldeles utmärkt. Alla har diskuterat med Goldman och det hela håller på att ta form. Jag hjälper Goldman och det blir ett tufft jobb att få allt på plats. Den gamle sliter utav helsike.” Trots att nästan alla nu var på plats höll sig Dewey och Trotskij ifrån varandra. Onsdagen den 7 april, tre dagar före första sessionen, skrev Dewey: ”Igår kom det förslag om att vi skulle träffa Trotskij, men vi ansåg det vara oklokt att göra det innan förhören börjat.” När förhören avslutats anordnade emellertid Mrs George en privat sammankomst så att Dewey och Trotskij fick träffas under mer avspända förhållanden.

Dagarna före första sessionen fortsatte Dewey att ägna sig åt en mer professionell granskning av material som var relevant för förhören. Ändå hölls i varje fall en social sammankomst för honom. John McDonald säger:

Mrs George hade en middagsbjudning för Dewey med flera andra inbjudna; Adelaide och Charlie [Walker] förstås, och Herbert, Stolberg, La Follette, Otto Rühle (tror jag), Farrell gissar jag, även om jag inte riktigt kan minnas tillställningen – kanske har han mer att komma med – och så Dorothy och jag själv, och sen en del andra också. En del av oss fick dysenteri efteråt eftersom vi dumt nog ätit okokt mat på en del mexikanska restauranger. Min läkare sa glatt till mig, ”det har hänt att jag fått skicka sådana som dig härifrån i en låda”. Jag kommer ihåg det därför att vi var oroliga för Dewey, om han skulle råka ut för det vid sin ålder.

En annan fråga som de som inte var direkt engagerade i förhören fick ägna sig åt var det fysiska försvaret av Riveras villa, där sammanträdena pågick. ”Det fanns oro för att stalinisterna skulle göra en attack mot förhören”, erinrar sig McDonald. ”En del av oss blev tvingade att tjänstgöra som väpnade vakter, men som en annan Buster Keaton hade jag sådana besvär med att hantera mitt vapen att det var lika bra att jag lämnade tillbaka det.” Farrell säger att ”ett tag hjälpte jag till med att bygga barrikader, men mina bihålor tålde det inte och till sist fick jag ge upp. Det var för försvarsmuren runt Trotskij skrivbord.” Han nämner också att han vid ett tillfälle efter förhören, då Trotskij åkt på en avkopplingstur till Cuernavaca, tagit över bevakningen av Trotskij s papper från Bernard Wolfe. Farrell och den kvinna som skulle bli hans andra hustru, skådespelerskan Hortense Alden, gick över till Wolfe på kvällen och denne sade då att han ville komma ut ett tag för att slippa undan monotonin en stund. ”Han och Hortense tog en promenad medan jag satt på ett bord med pistolerna i hölster med ammunitionsbälten runt halsen och ett automatvapen i händerna.”

Lördagen den 10 april inleddes förhören officiellt med en kraftfull deklARATION av Dewey, där hans fördömde alla länder som vägrat ge Trotskij asyl och möjlighet att försvara sig mot anklagelserna från Sovjetregimen:

Kommissionen, i likhet med många miljoner arbetare i stad och land, handens och hjärnans, anser att ingen får dömas utan att ha beretts möjlighet att försvara sig. Den vill därför redan från början hylla Mexikos regering för dess vida tolkning av innebörden av politisk demokrati, vilket gör vårt möte möjligt.

Så fort första sammanträdet var avslutat satte sig Dewey ner och skrev ett brev om vad som utspelat sig:

Vi har just kommit tillbaka från första sammanträdet. Jag gjorde inledningsvis en artighetsmarkering mot den mexikanska regeringen, eftersom det fanns en del lokalt som tyckte att vi inte

gett den tillräckligt erkännande, sedan höll jag mitt planerade öppningsanförande ... Trotskijs engelska var bättre än vi trott ... Det går inte att säga vad dagens sammanträde gav för intryck – jag är för mycket involverad. Jag känner mig mer entusiastisk än trött, men tröttheten kanske kommer senare.

Även Solow skrev ner sina intryck efter andra sammanträdet:

Deweys inledning var bländande. Goldman talade en halvtimme och preciserade vad LDT:s sida är ute efter att bevisa ... Under tiden flera miljoner fotografer, ganska många fackliga delegater på plats, LDT så briljant som bara han kan vara och där han växlade mellan olika språk ... Finerty [juridisk rådgivare åt kommissionen och som också försvarat Sacco-Vanzetti och Tom Mooney] dök upp sent till andra sammanträdet, jag fick översätta Rühles frågor och hade sedan all möda i världen att översätta Trotskijs svar eftersom han växlade mellan tyska och engelska. Dewey en ren fröjd med de allra bästa frågorna.

Också Glotzer talar om de starka känslor som rådde:

[Diego] Rivera hade stor betydelse för den atmosfär som rådde under förhören, på samma sätt som Frida Kahlo bidrog med att förse den med lite skönhet. Han tog dit mexikanska fackföreningsmänniskor och andra kända namn till förhören och stod, givetvis, för de materiella kostnaderna för det.

Solows brev från öppningsdagen redovisade också en del av Trotskijs kommentarer och personliga reaktioner:

Oj, jag kan inte berätta allt nu i kväll, men det var OK, även om jag kan föreställa mig att fiendepressen kommer att vränga till en hel del mot oss. Här är några småbitar:

Goldman: Var du skräddare i New York?

Trotskij: Tyvärr fick jag aldrig lära mig ett produktivt yrke.

Dewey: Citerar Vysjinskij [åklagaren vid Moskvarättegångarna] korrekt när han säger att Lenin 1904 kallade er för frasmakare?

Trotskij: Jag tror att jag känner igen Lenins stil.

Den politiska sidan var gamla bekanta för mig och idag kom vi inte in på de verkliga juvelerna (Romm, Hotel Bristol, osv [här talar han om några av de mest flagranta påhitten om Trotskij]) så höjdpunkten kom i början när Goldman ställde de vanliga formella öppningsfrågorna. När han kom till Trotskijs familj och barn, och slutligen till dottern som tagit sitt liv, blev det för mycket för den gamle mannen. Hans ansikte ryckte till innan han svarade och när han gjorde det var hans ögon tydligt fuktiga och röda. En sak fattas och det är en stalinistisk advokat under korsförhören. Jag skulle ha gett min ena fot för att ha Brodsky [en känd kommunistisk advokat vid denna tid] här och en arm för att ha Vysjinskij här. Det skulle sluta med att bägge fick ge både fötter och armar för att slippa ut levande härifrån.”

Idag medger Glotzer att en sak som kunde ha ökat värdet på förhören hade varit att få ta del av åsikterna hos en officiell representant för den sovjetiska sidan:

Eftersom jag har en viss erfarenhet av rättsfrågor inser jag ju att det hade varit mycket bättre om juridiska företrädare för stalinismen varit på plats och låtit motsidan komma till tals. Med den utmaningen skulle LDT ha stigit till än högre höjder ... Men trots det ... ställde medlemmarna av kommissionen vassa frågor och deras korsförhör visade att de verkligen inte tänkte acceptera allt Trotskij sade om han inte kunde verifiera, främst genom skriftligt material, de svar han kom med.

De sensationella förhören hade sålunda kommit igång. Spänningen ökade för varje dag och torsdagen den 15 april rapporterade Dewey: ”Igår var den intressantaste dagen hittills. Sanning, rättvisa, humanism och allt annat som fått oss att komma hit sjunker tillbaka inför

den rent överväldigande kraften hos mannen i fråga och det han har att säga.” Dagen därpå skrev Farrell till Margaret Marshall, ansvarig för bokrecensionerna på *The Nation*:

För var och en som är mottaglig för förnuft och som inte behöver få sina åsikter tillverkade av någon flera tusen mil på andra sidan havet har Trotskij fullständigt smulat sönder de makabra fablerna i Moskvarättegångarna. Han har lagt fram dokumentära bevis som ger anledning till mer än rimliga tvivel [på anklagelserna mot honom]. Han har byggt upp ett logiskt fall och trots att han hållit på och svarat på frågor nära sex timmar om dagen sedan i lördags är hans vittnesmål lika redigt som det mest häpnadsväckande exempel på logik.

Resten av historien finns protokollförd. Medlemmarna av kommissionen återvände till New York och efter ytterligare förhör i New York och en närbesläktad organisation i Paris offentliggjordes kommissionens dom i december 1937. Både utskriften av Trotskijs vittnesmål och kommissionens analys publicerades 1937 och 1938 under titlarna *The Case of Leon Trotsky* och *Not Guilty*.⁴

För dem som medverkade var hela affären ett ögonblick i deras liv som de kände oreserverad stolthet över – de hade klivit ner i historiens ström och gett ett påtagligt bidrag. Efter flera timmars diskussioner fick Farrell på våren 1976 frågan om vad han ansåg Dewey-kommissionens betydelse vara på lång sikt för amerikanska intellektuella. Han svarade direkt, utan att tveka, som om han själv ställt sig samma fråga många gånger: ”Den räddade många amerikaners heder. Den gjorde att Trotskij blev hörd. Den gjorde att vad som hänt kunde klagöras. Den förhindrade folkfrontens uppfattning från att vara allenarådande. Den anställde förhör som var en modell för alla förhör av detta slag.”

Glotzer var lika tveklös när han tillfrågades om vad han ansåg vara det viktigaste ögonblicket i hela affären:

Det var Trotskijs sammanfattning då han tog upp den historiska karaktären av skådeprocesserna, stalinismen, sin egen livshistoria ...

Jag hade turen att sitta precis mitt emot LDT, eftersom jag var stenograf, och jag tog inte min blick ifrån honom. Han talade givetvis med starkt engagemang och hans röst och tal alternerade mellan stigande och minskande kraft, beroende på den fråga som behandlades. Rösten var lite skarp men klar och stark och oemotståndlig.

Men det var hans händer jag fäste mig mest vid. Han satt ner under sin sammanfattning. Han kunde inte stå upp som under ett stort möte eller gå omkring och gestikulera, något han säkert skulle ha gjort om han fått stå upp. Men under det bord han satt vid var hans händer och underarmar i konstant rörelse. Utan den frihet en talarstol skulle ha gett honom kunde han ändå inte hålla händerna i viloläge.

Och när han avslutat tog publiken, som var ytterst mångskiftande, upp en kraftig applåd, som var, tro mig, helt spontan. Det ögonblicket glömmer jag aldrig.”

Översättning (från engelska): *Björn Erik Rosin*. Originalen, “Memories of the John Dewey commission: Forty years later” publicerades i *The Antioch Review*, årg. 35, N° 4, hösten 1977. Det återgavs även på franska i *Cahiers Léon Trotsky* juli-sept 1979

⁴ Båda finns i svensk översättning på marxistarkivet: [Fallet Leo Trotskij](#) resp [Icke skyldig. Deweykommissionens slutrapport om anklagelserna mot Leo Trotskij under Moskvarättegångarna](#).

Lästips

Det stenografiska protokollet från Deweykommissionens förhör med Trotskij: [Fallet Leo Trotskij](#)

[Icke skyldig Deweykommissionens slutrapport om anklagelserna mot Leo Trotskij under Moskvarättegångarna](#) och [Nytt förord till Icke skyldig](#) (2005) av Pierre Broué

Albert Glotzer (sekreterare i Dewey-kommissionen): [Om Moskvarättegångarna och Dewey-kommissionen](#) (utdrag ur boken *Trotsky – Memoir & Critique* som gavs ut 1989)

Se även Isaac Deutschers [Den förvisade profeten](#), där moträttegången i Mexiko behandlas i det avslutande kapitlet *Den ”avgrundsmörka natten”* (särskilt sid 216-227).

Mer allmänt om Moskvarättegångarna:

Kenth-Åke Andersson: [Om Moskvarättegångarna](#)

Max Shachtman: [Bakom Moskvarättegången](#) (*Tidsdokument* från slutet av 1936 – om 1:a rättegången)